

ПАРЛАМЕНТАРЕН ИНСТИТУТ

ПРАВНА РАМКА И ОБЛАСТИ НА УПОТРЕБА НА ЈАЗИЦИТЕ ШТО ГИ ЗБОРУВААТ ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20% ОД НАСЕЛЕНИЕТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

- студија -

Скопје, декември 2018 година (ажурирано јануари 2019 година)¹

¹ Законот за употреба на јазиците беше донесен од Собранието на Република Македонија на 14 март 2018 година, а стапи на сила со објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“ на 14 јануари 2019 година

СОДРЖИНА

РЕЗИМЕ	2
ВОВЕД	3
I. ПРАВНА РАМКА ЗА УПОТРЕБА НА ЈАЗИЦИТЕ ПО ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР РЕЛЕВАНТНА ЗА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СЕ ПОМАЛИ ОД 20%.....	4
II. СПОРЕДБЕН ПРИКАЗ НА ЗЈ И ЗУЈ ВО ОДНОС НА ЈАЗИЦИТЕ ШТО ГИ ЗБОРУВААТ ПРИПАДНИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ НА ЦЕНТРАЛНО НИВО СЕ ПОД 20%.....	5
III. ЗАСТАПЕНОСТ ВО ЕЛС НА ЈАЗИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ НА ЦЕНТРАЛНО НИВО СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20%.....	12
IV. СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЈАЗИЧНИТЕ ПОЛИТИКИ ВО ОДНОС НА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20%.....	15
IV.1 СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ЗАСТАПЕНОСТ НА ЈАЗИЦИТЕ НА ПОМАЛУБРОЈНИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО ЕЛС	15
IV.2. СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ЗАСТАПЕНОСТ НА ЈАЗИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20% ВО ЕЛЕКТРОНСКИТЕ И ПЕЧАТЕНИТЕ МЕДИУМИ.....	16
IV.3 СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ НА МАЈЧИН ЈАЗИК КАЈ ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20%.....	16
ЛИСТА НА ИЗВОРИ	18

РЕЗИМЕ

Предмет на оваа студија е јазичната политика која директно го засега правото на употреба на јазиците на заедниците, кои на централно ниво се помали од 20%. Според последниот попис од 2002 година, јазиците на заедниците кои се помали од 20% се **турскиот, ромскиот, српскиот, влашкиот и босанскиот јазик**.

Ефективна испорака на правото за користење на јазикот на припадниците на немнозинските заедници е обврска која произлегува од уставниот Амандман V, кој ја дава основата за јазичната политика во Македонија. Оттука, согласно Амандман V единиците на локалната самоуправа (ЕЛС) имаат уставна обврска да обезбедат службена употреба на јазиците на оние заедници кои сочинуваат 20% од населението во таа ЕЛС. Дополнително, доколку заедницата е помала од 20% од населението во ЕЛС, тогаш воведувањето на службената употреба на јазикот на таа заедница е условено со одлука на органите (Советите) на ЕЛС.

Методолошки, истражувачката работа, дава преглед на правната рамка за употребата на јазиците на заедниците помали од 20%, со посебен осврт на споредбениот приказ на Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија и единиците на локалната самоуправа (вон сила) и Законот за употребата на јазиците. **Целта** на ваквиот пристап е да се покаже дали новиот Закон за употреба на јазиците предвидува промени во постојната јазична политика во однос на заедниците помали од 20%.

Од споредбениот приказ (*види Табела 1*) на двата закони произлегува дека одредбите кои се однесуваат на јазиците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% од граѓаните на Македонија целосно или делумно се поклопуваат, а некои области како на пример радиодифузната дејност и образованието не се обработени со посебни одредби во Законот за употреба на јазиците. Сепак, и со Законот за употреба на јазиците се потврдува дека **јазиците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% од граѓаните на Република Македонија се во службена употреба под определени услови единствено во рамките на ЕЛС, односно на локално ниво** (*види Табела 2 и Мапа 1*). При тоа, во ЕЛС другиот службен јазик не се користи самостојно туку паралелно со македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.

Оттука, службената употреба на јазиците на заедниците помали од 20% кои не се службени на национално ниво е овозможена на локално ниво, односно во некои ЕЛС, но и во некои специфични области од државните надлежности, како на пример: емитувањето (радиодифузната дејност) и основното и средното образование.

ВОВЕД

Секоја држава се служи со барем еден јазик преку кој ги остварува сите свои надлежности, т.е. службен (официјален) јазик или јазик во службена (официјална) употреба. Некои држави користат повеќе од еден јазик во службена употреба, а некои се служат и со поголем број јазици. Некои држави овозможуваат службена употреба на јазици, кои не се службени на национално ниво, во одредени географски области, територии или специфични области од државните надлежности. Овие варијации во т.н. јазични политики на државите, зависат од повеќе фактори: степенот на јазичната разноликост во националните граници, територијалната концентрација на одредени јазични групи, односите помеѓу т.н. „титуларни“ мнозински групи и малцинските групи, способноста на институциите да функционираат на повеќе од еден јазик итн.²

Според последниот државен попис во 2002 година, од 2,022,547 жители на Република Македонија, 64,18% или 1,297,981 се Македонци, 25,17% или 509,083 се Албанци, 3,85% се Турци, 2,6% се Роми, 1,78% се Срби, 0,84% се Бошњаци, 0,48% се Власи, а 1,04% или 20,929 се други етнички групи³. Согласно пописот 1.344.815 или 67% зборуваат македонски како мајчин јазик, а 25% од населението или 507.989 жители зборуваат албански како мајчин јазик. Останатите јазици на заедниците помали од 20% се турскиот (3,5%), ромскиот (1,9%), српскиот (1,6%), влашкиот (0,3%), босанскиот (0,4%) и останатите⁴.

Во Република Македонија, освен македонскиот јазик, во службена употреба на централно ниво, како и во употреба во државното високо образование е и јазикот на заедницата која сочинува 20% од целокупното население во државата. Воедно, овозможена е и службена употреба на јазици (кои не се службени на национално ниво) во некои единици на локалната самоуправа (ЕЛС), како и во некои специфични области од државните надлежности, како на пример: електронските и печатените медиуми и основното и средното образование. Односно, јазиците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% на централно ниво се ставени во службена употреба на локално ниво во некои ЕЛС, а воедно овозможена е и нивна употреба во електронските и печатените медиуми и образованието. Токму овој аспект од јазичната политика - употребата на јазиците на заедниците кои се помали од 20% од вкупното население на Република Македонија е предмет на оваа студија. Односно, **употребата на турскиот, ромскиот, српскиот, влашкиот и босанскиот јазик.**

Студијата е структурирана во четири поглавја. **Првото поглавје** дава увид во правната рамка за употреба на јазиците во Македонија по Охридскиот рамковен договор (2001). При тоа, понуден е преглед на сите релевантни правни акти, вклучително и **Законот за употреба на јазиците**⁵, кој беше одобрен во собраниска процедура во март 2018 година и кој стапи на сила со неговото

² Јован Близнаковски, Локални јазични политики за немнозинските заедници, Институт за демократија Социетас Цивилис (ИДСЦС), 2014 <http://komz.mk/uploads/ljp-nemnozinski-zaednici-mkd.pdf> (пристапено на 28.12.2018)

³ Попис на населението, домаќинствата и становите, 2002 година, Книга I: Вкупно население, домаќинства и станови

Вкупно население според причините на присутност-отсутност, возраста, полот и изјаснувањето за национална припадност, 2002, <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/kniga1.pdf> (пристапено на 13.10.2018)

⁴ Вкупно население според мајчин јазик, Државен завод за статистика на Република Македонија, www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaX.pdf стр.197 (пристапено на 13.10.2018)

⁵ Закон за употреба на јазиците (Службен весник на Република Македонија бр. 7/2019 14.1.2019) <http://www.sobranie.mk/materialdetails.nsp?materialId=211938f6-49c9-477c-bde6-9d95638b7820>

објавување во Службен весник во јануари 2019 година. **Второто поглавје** дава детална паралелна споредба, како и табеларен споредбен приказ на Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија и единиците на локалната самоуправа⁶ (кој престана да важи со стапувањето на сила на новиот Закон) и Законот за употребата на јазиците⁷ во однос на одредбите кои директно го засегаат правото на употреба на јазиците на заедниците кои на централно ниво се помали од 20%. Целта на ваквиот пристап е да се покаже дали со новиот Закон за употреба на јазиците ќе има промени во јазичната политика во однос на заедниците помали од 20%. **Третото поглавје** дава прецизен табеларен преглед на сите ЕЛС во кои во употреба се повеќе од еден службен јазик, како и мапа на јазичниот пејзаж во Македонија. **Четвртото поглавје** ја прикажува состојбата во однос на спроведувањето на политиката на овозможување употреба на јазици кои не се службени на национално ниво во: ЕЛС, електронските и печатените медиуми, како и образованието.

Оваа студија е изработена по сопствена иницијатива на Парламентарниот институт.

I. ПРАВНА РАМКА ЗА УПОТРЕБА НА ЈАЗИЦИТЕ ПО ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР РЕЛЕВАНТНА ЗА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СЕ ПОМАЛИ ОД 20%

Како резултат на Охридскиот рамковниот договор и обврските што произлегуваат од него е донесен уставен амандман во 2001 година со кој се регулира употребата на јазиците и кој претставува основа за јазичната политика на Македонија. Имено, **Амандманот V** на Уставот предвидува: „на целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот и неговото кирилско писмо. Друг јазик што зборуваат најмалку 20% од граѓаните, исто така, е службен јазик и неговото писмо.“⁸ Воедно, согласно Амандманот V „**во единиците на локалната самоуправа јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. За употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од граѓаните во единиците на локалната самоуправа, одлучуваат органите на единиците на локалната самоуправа**“. Истовремено, Амандманот V предвидува дека „**комуникацијата на најмалку 20% од граѓаните што живеат во единиците на локалната самоуправа и кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, ќе се одвива на тој јазик и неговото писмо со министерствата и со подрачните единици на министерствата**“. Ова значи дека ЕЛС имаат уставна обврска да обезбедат службена употреба на јазиците на оние заедници кои сочинуваат 20% од населението во таа ЕЛС. Дополнително, доколку заедницата е помалку од 20% од населението во ЕЛС, тогаш воведувањето на службената употреба на јазикот на таа заедница е условено со одлука на органите на ЕЛС.

⁶ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа („Службен весник на Република Македонија“ бр.101/2008 и 100/2011) <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/DE07B4F6DDFBE948A0DFE2CFF240F02C.pdf>

⁷ Закон за употреба на јазиците („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2019, 14.1.2019)

⁸ Устав на Република Македонија, Амандман V („Службен весник на Република Македонија“ бр. 91, 20.11.2001)

Уставниот **Амандман VIII** е посветен на правото на припадниците на заедниците слободно да го изразуваат, да го негуваат и да го развиваат својот идентитет и особеностите на своите заедници и да ги употребуваат симболите на својата заедница. Имено, во овој Амандман е определено дека: „припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основното и во средното образование на начин утврден со закон. Во училиштата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик.“⁹

Одредбите од овие амандмани се доразработени во законите за лична карта¹⁰, за патните исправи¹¹, за основно образование¹², за средно образование¹³, во Законот за употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа (вон сила)¹⁴ и Законот за употреба на јазиците¹⁵, како и во други закони.

Законот за употребата на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа (во натамошниот текст **ЗЈ**) систематски ги комбинираше сите релевантни одредби за употреба на немнозинските јазици кои претходно беа вклучени во различни закони. Но, со стапувањето на сила на Законот за употреба на јазиците (во натамошниот текст **ЗУЈ**), ЗЈ престана да важи, а одредбите на другите закони потребно е да се усогласат со одредбите на ЗУЈ.¹⁶ Оттука, споредбениот и табеларниот приказ на ЗЈ и ЗУЈ кој е даден во поглавјето II од оваа студија има за цел да укаже на можните промени во јазичната политика која ги засега заедниците кои на централно ниво се под 20%.

II. СПОРЕДБЕН ПРИКАЗ НА ЗЈ И ЗУЈ ВО ОДНОС НА ЈАЗИЦИТЕ ШТО ГИ ЗБОРУВААТ ПРИПАДНИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ НА ЦЕНТРАЛНО НИВО СЕ ПОД 20%

Во однос на **единиците на локалната самоуправа (ЕЛС), ЗЈ¹⁷ и ЗУЈ¹⁸** содржат идентична одредба која предвидува дека во ЕЛС јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. За употребата на јазиците и писмата на кои

⁹ Устав на Република Македонија, Амандман VIII (Службен весник на Република Македонија бр. 91, 20.11.2001)

¹⁰ Законот за личната карта Член 5 („Службен весник на Република Македонија“ број 8/95, 38/02,16/04,12/05, 19/07,10/10, 51/11,13/1,166/12,154/15, 55/16)

¹¹ Законот за патните исправи на државјаните на Република Македонија, член 28, („Службен весник бр.67/92, 20/03,46/04,19/07, број 84/08,51/11,135/11,154/15, 55/16)

¹² Закон за основното образование, член 2, член 3, член 9, член 14, член 100, член 104, член 119 (Службен весник на РМ бр. 103/08)

¹³ Закон за средното образование, член 4, („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016 и 67/2017)

¹⁴ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа („Службен весник на Република Македонија“ бр.101/2008 и 100/2011)

¹⁵ Закон за употреба на јазиците (Службен весник на Република Македонија бр. 7/2019, 14.1.2019)

¹⁶ Кратенките **ЗЈ** и **ЗУЈ** на Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа (ЗЈ) и Закон за употреба на јазиците (ЗУЈ) се дело на авторот на студијата и имаат за цел да ја поедностават и олеснат прегледноста на текстот.

¹⁷ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, член 41-43 („Службен весник на Република Македонија“ бр.101/2008 и 100/2011)

¹⁸Закон за употреба на јазиците (Службен весник на Република Македонија бр. 7/2019, 14.1.2019) член 1 (став 4)

зборуваат помалку од 20% од граѓаните во ЕЛС, одлучуваат органите (Советот) на ЕЛС.

Во однос на употребата на јазиците на заедниците **во комуникацијата со државните институции** во **ЗЈ**¹⁹ се наведува дека кој било граѓанин кој живее во општина во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата во таа единица на локалната самоуправа и во комуникација со министерствата може да го употребува тој службен јазик и неговото писмо. Подрачните единици и министерствата се должни да му одговорат на граѓанинот на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на службениот јазик и писмо што го употребува граѓанинот. Во **ЗУЈ**²⁰ **македонскиот и албанскиот јазик се наведуваат како службени јазици** кои граѓаните имаат право да ги употребуваат и применуваат, а институциите, односно сите органи на државната власт, централни институции, јавни претпријатија, агенции, дирекции, установи и организации, комисии, правни лица кои вршат јавни овластувања согласно закон, како и сите други институции имаат обврска да им овозможат на граѓаните користење, употреба и примена на тие службени јазици и нивните писма во било која постапка како и спроведување на тие постапки на тој службен јазик и писмо. Понатаму се наведува дека избрани или именувани функционери на гореспоменатите институции, како и други институции чие **седиште е во Скопје или општините во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат јазик различен од македонскиот јазик, во нивната службена комуникација** го употребуваат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, како и **јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо, доколку најмалку еден од избраните или именуваните функционери зборува службен јазик различен од македонскиот јазик.** Гореспоменатите институции и **нивните подрачни единици во ЕЛС** во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик и во Скопје ќе овозможат и придонесат во работата ефективно да се користат, употребуваат и применат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо и јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо. Сепак не е прецизирано дали тоа е јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо на централно или на локално ниво, односно во ЕЛС.

Согласно **ЗЈ**²¹, на барање на граѓаните, имињата и презимињата во **личните документи** (лична карта, пасош), освен на македонски јазик се запишуваат на било кој од јазиците и писмото на заедниците кои не зборуваат службен јазик на централно ниво. Во подрачјата на единиците на локалната самоуправа во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, образецот на **матичните книги** се печати и податоците во него се запишуваат на македонски јазик и неговото кирилско писмо и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот. Изводите што се издаваат врз основа на матичните книги се издаваат и на службениот јазик кој го зборува

¹⁹ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, член 4 („Службен весник на Република Македонија“ бр.101/2008 и 100/2011)

²⁰ Закон за употреба на јазиците („Службен весник на Република Македонија“ бр.: 7/2019 14.1.2019), член 2, 3 и 7.

²¹ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, член 29 и 30 („Службен весник на Република Македонија“ бр.101/2008 и 100/2011)

граѓанинот²². **Овие одредби се содржани и во ЗУЈ²³**. Сепак, **ЗУЈ** оди чекор понатаму и предвидува дека **образецот на личната карта на граѓаните кои зборуваат јазик различен од македонскиот јазик што го зборуваат помалку од 20% од граѓаните на Република Македонија се печати и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот, а воедно на барање, образецот на патната исправа и патниот лист се печатат и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот.**

Употребата на јазикот/јазиците поврзани со **изборниот процес** детално е разработена во **ЗЈ²⁴**. При што, меѓудругото, Законот предвидува дека при спроведувањето на изборите во работата на општинските изборни комисии и избирачките одбори, во општините во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо во службена употреба е и јазикот и писмото што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во таа општина. Оваа одредба е содржана и во **ЗУЈ²⁵**.

Одредбата на **ЗУЈ²⁶** која се однесува на имињата на **инфраструктурните објекти** (улица, плоштад, мост и др.) во голем дел се поклопува со одредбата содржана во **ЗЈ²⁷**. Односно, и двата гореспоменати закони наведуваат дека во сите ЕЛС каде што најмалку 20% од граѓаните зборуваат јазик различен од македонскиот јазик, имињата на инфраструктурните објекти се пишуваат на македонски јазик и неговото кирилско писмо, како и на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо во таа единица на локалната самоуправа, при што **ЗУЈ** наведува дека имињата на инфраструктурните објекти ќе бидат напишани и на јазиците што се општоприфатени од меѓународната заедница. **ЗУЈ** дополнително предвидува дека на граничните премини и аеродромите кои се наоѓаат на подрачјата каде најмалку 20% од граѓаните зборуваат јазик различен од македонскиот јазик, називите на институциите, другите натписи и патокази се пишуваат и на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо.

Во однос на **радиодифузната дејност**, односно емитувањето, во **ЗЈ²⁸** се наведува дека радиодифузерите се должни да обезбедат 30% од дневната програма и 30% од емитуваната музика на македонски јазик или на јазиците на мнозинските заедници. Воедно, програмите на странски јазици треба да бидат преведени на македонски јазик или на јазиците на мнозинските заедници. Со овој Закон е предвидено Македонската радио-телевизија (МРТ) на територијата

²² Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, член 31 („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2008 и 100/2011)

²³ Закон за употреба на јазиците (Службен весник на Република Македонија бр. 7/2019, 14.1.2019) член 12, 13 и 14

²⁴ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, член 21-25 („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2008 и 100/2011)

²⁵ Закон за употреба на јазиците („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2019, 14.1.2019), член 15

²⁶ Закон за употреба на јазиците („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2019, 14.1.2019), член 16

²⁷ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, член 40 („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2008 и 100/2011)

²⁸ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, член 33-39 („Службен весник на Република Македонија“ бр. 101/2008 и 100/2011)

на Република Македонија да емитува „еден телевизиски програмски сервис на македонски јазик и еден телевизиски програмски сервис на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кој е различен од македонскиот јазик и на другите немнозински заедници“ и да емитува „најмалку два радиопрограмски сервиса на македонски јазик и еден радиопрограмски сервис на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кој е различен од македонскиот јазик и на другите немнозински заедници“. **ЗУЈ**²⁹ не содржи вакви одредби, единствено ја наведува радиодифузната дејност како една од областите во која службен јазик покрај македонскиот јазик и неговото писмо е и јазикот кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија и неговото писмо.

Во областа на **образованието**, **ЗЈ**³⁰ предвидува дека сите ученици од немнозинските заедници можат да учат на својот мајчин јазик во основно и средно образование, вклучувајќи ги наставните материјали и изработката и издавањето на педагошката документација, а единствено заедницата со 20% застапеност на централно ниво има право на државно финансирано високо образование на својот јазик. **ЗУЈ**³¹ не содржи вакви одредби, единствено го наведува образованието како една од областите во која службен јазик покрај македонскиот јазик и неговото писмо е и јазикот кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија и неговото писмо.

Табела 1: Споредбен приказ на двата закони во однос на областите на употреба на јазиците на заедниците помали од 20% на централно ниво³²

ОБЛАСТ НА УПОТРЕБА на јазиците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% од граѓаните на Република Македонија	Законот за јазиците што ги зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа (ЗЈ)	Законот за употреба на јазиците (ЗУЈ)
ОРГАНИ И ТЕЛА НА ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА (ЕЛС)	Во ЕЛС службен јазик е и јазикот и писмото кој го користат најмалку 20% од жителите на општината. За употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од жителите на општината одлучува Советот на општината. (член 41-43)	Во ЕЛС јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е службен јазик, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. За употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од граѓаните во ЕЛС, одлучуваат органите на ЕЛС. (член 1)

²⁹ Закон за употреба на јазиците („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2019, 14.1.2019), член 2

³⁰ Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа, член 48-53 („Службен весник на Република Македонија“ бр.101/2008 и 100/2011)

³¹ Закон за употреба на јазиците („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2019, 14.1.2019), член 2

³² **Напомена:** Во табелата секаде каде што е наведено „и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот“ или „е и јазикот и писмото“ значи дека се користи македонскиот јазик и кирилското писмо и јазикот и писмото на граѓанинот.

<p style="text-align: center;">КОМУНИКАЦИЈА СО ДРЖАВНИ ИНСТИТУЦИИ</p>	<p>Во ЕЛС во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата во таа ЕЛС, како и во комуникацијата со министерствата може да го употребат тој службен јазик и неговото писмо</p> <p>Подрачните единици надлежни за тие ЕЛС, како и министерствата одговараат на македонски јазик и писмо, како и на службениот јазик и писмо што го употребува граѓанинот. (член 4)</p>	<p>Македонскиот и албанскиот јазик се наведуваат како службени јазици кои граѓаните имаат право да ги употребуваат и применуваат, а институциите, односно сите органи на државната власт, централни институции, јавни претпријатија, агенции, дирекции, установи и организации, комисији, правни лица кои вршат јавни овластувања согласно закон, како и сите други институции имаат обврска да им овозможат на граѓаните користење, употреба и примена на тие службени јазици и нивните писма во било која постапка како и спроведување на тие постапки на тој службен јазик и писмо. (член 2)</p> <p>Избрани или именувани функционери на гореспомнатите институции, како и други институции чие седиште е во Скопје или општините во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат јазик различен од македонскиот јазик, во нивната службена комуникација го употребуваат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, како и јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо, доколку најмалку еден од избраните или именуваниите функционери зборува службен јазик различен од македонскиот јазик (член 3)</p>
<p style="text-align: center;">КОМУНИКАЦИЈА СО ДРЖАВНИ ИНСТИТУЦИИ</p>		<p>Во сите горенаведени институции, како и сите други институции и нивните подрачни единици во ЕЛС во која најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик и во Скопје ќе овозможат и придонесат во работата ефективно да се користат, употребуваат и применат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо и</p>

		јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо (член 7).
ЛИЧНИ ДОКУМЕНТИ	На барање, податоците за личното име што се внесуваат во личната карта и во пасошот се запишуваат и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот. (член 29,30)	Образецот на личната карта се печати и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот; на барање, образецот на патната исправа и патниот лист се печатат и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот; на барање, податоците за личното име во личната карта, како и податоците во патната исправа и во патниот лист и податоците за личното име во патната исправа се запишуваат и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот. (член 13,14)
МАТИЧНА ЕВИДЕНЦИЈА	Во ЕЛС во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот, образецот на матичните книги се печати и податоците во него се запишуваат и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот; Изводите се издаваат и на службениот јазик и писмото што го употребува граѓанинот. (член 31)	Матичните евиденции во Скопје и ЕЛС во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот се водат и на службениот јазик кој го зборува граѓанинот; Решенијата, изводите, потврдите како и другите акти се издаваат и на службениот јазик кој го збори граѓанинот. (член 12)
ИЗБОРЕН ПРОЦЕС	Во работата на општинските изборни комисии и избирачките одбори, во општините (ЕЛС) во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот, во службена употреба е и јазикот и писмото што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во таа општина (член 21); Изборните листи можат да бидат напишани и на јазикот на заедницата доколку една заедница претставува најмалку 20% во изборната единица за парламентарни избори ; изборните листи за ЕЛС се објавуваат според истото правило (член 22)	На седниците на општинските изборни комисии во Скопје и ЕЛС во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, при спроведување на изборите во работата и постапките на сите комисии, и други тела и институции подеднакво се користат, употребуваат и применуваат македонскиот јазик и неговото кирилско писмо и јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо. (член15)

<p style="text-align: center;">ИЗБОРЕН ПРОЦЕС</p>	<p>Утврдените листи на кандидати во ЕЛС во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот, се објавуваат покрај и на службениот јазик и писмо што го употребуваат граѓаните во таа ЕЛС (член 23); Упатствата за гласачите се објавуваат и на сите јазици на заедниците во Преамбулата (член 24); За припадниците на заедниците, името на подносителот на листата и името и презимето на кандидатот, односно носителот на листата се пишуваат и на јазикот и писмото на заедницата на која тие припаѓаат (член 25); Во ЕЛС во кои најмалку 20% од граѓаните зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, гласачките ливчиња се печатат и на службениот јазик и писмо што го употребуваат граѓаните во таа општина. (член 25); Гласачките ливчиња за централни и локални референдуми се објавуваат и на јазикот на заедницата која претставува најмалку 20% во ЕЛС (член 26,27)</p>	
<p style="text-align: center;">ИНФРАСТРУКТУРНИ ОБЈЕКТИ (УЛИЦА, ПЛОШТАД, МОСТ И ДР.)</p>	<p>Во ЕЛС во која најмалку 20% од граѓаните користат друг службен јазик различен од македонскиот, името на инфраструктурните објекти се пишува и на јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните во таа ЕЛС (член 40)</p>	<p>Име на инфраструктурни објекти во сите ЕЛС каде што најмалку 20% од граѓаните зборуваат јазик различен од македонскиот, како и во Скопје се пишува и на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните и неговото писмо како и на јазиците што се општоприфатени од меѓународната заедница; На граничните премини на Македонија и аеродромите кои се наоѓаат на подрачјата каде најмалку 20% од граѓаните зборуваат јазик различен од македонскиот јазик називите на институциите, другите натписи и патокази се пишуваат и на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од</p>

		граѓаните и неговото писмо. (член 16)
РАДИОДИФУЗНА ДЕЈНОСТ	Радиодифузерите се должни да обезбедат 30% од дневната програма и 30% од емитуваната музика на македонски јазик или на јазиците на заедниците; програмите за странски јазици треба да бидат преведени на македонски јазик или на јазиците на заедниците; МРТ емитува еден телевизиски програмски сервис и еден радиопрограмски сервис на јазиците на мнозинските заедници (член 33-39)	Не содржи посебна одредба, но ја наведува радиодифузната дејност како една од областите во која службен јазик покрај македонскиот јазик и неговото писмо е и јазикот кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија и неговото писмо (член 2)
ОБРАЗОВАНИЕ	Учениците од мнозинските заедници можат да учат на својот мајчин јазик во основно и средно образование, вклучувајќи ги наставните материјали и изработката и издавањето на педагошката документација. (член 48-53)	Не содржи посебна одредба, но го наведува образованието како една од областите во која службен јазик покрај македонскиот јазик и неговото писмо е и јазикот кој го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на Република Македонија и неговото писмо. (член 2)

Од споредбениот приказ на двата закони произлегува дека одредбите кои се однесуваат на јазиците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% од граѓаните на Република Македонија целосно или делумно се поклопуваат, а некои области како на пример радиодифузната дејност и образованието не се обработени со посебни одредби во ЗУЈ. Генерален наод од анализата на двата закони е дека ЗУЈ ја потврдува одредбата која предвидува дека **јазиците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% од граѓаните на Република Македонија се во службена употреба под определени услови единствено во ЕЛС.**

III. ЗАСТАПЕНОСТ ВО ЕЛС НА ЈАЗИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ НА ЦЕНТРАЛНО НИВО СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20%

Амандманот V од Уставот, ЗЈ како и ЗУЈ предвидуваат дека **службени јазици во рамките на локалната самоуправа се јазиците кои ги користат најмалку 20% од граѓаните кои живеат во соодветната единица на локалната самоуправа, а припадниците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% би можеле да го користат исто така нивниот јазик како службен, доколку општинските органи (Советот) донесат таква одлука.** Оттука, заедниците кои на ниво на држава се помалку од 20%, но во некои општини опфаќаат 20% и повеќе од вкупното население на таа општина го користат нивниот јазик како службен во соодветната општина (види **Табела 2**). Таков е примерот со општините Маврово и Ростуша, Пласница, Центар Жупа, каде службен јазик освен македонскиот е и **турскиот** јазик. Во Општината Чучер Сандево службен јазик, освен македонскиот и албанскиот е и **српскиот** јазик. Во општините во Град Скопје, односно во Општина Чаир службени јазици се македонскиот,

албанскиот и **турскиот** јазик, а во Општина Шуто Оризари службен јазик освен македонскиот и албанскиот е и **ромскиот** јазик.

Во голем дел од општините е овозможено со одлука на општинските органи - Советите да се користи јазикот на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% во соодветната општина како службен јазик. Во **Табела 2** е даден приказ на сите општини и Градот Скопје каде со одлука на Советот на соодветната општина е овозможена службена употреба на некои од јазиците на заедниците помали од 20%. На пример, Општина **Гостивар** е општина со доминантно албанско население, а турската заедница учествува со приближно 10% во вкупното општинско население. Со одлука на Советот на оваа општина, турскиот јазик заедно со македонскиот и со албанскиот е внесен во употребата во сите општински органи, вклучувајќи ги администрацијата и јавните служби. Секој поединец во Општина Гостивар има право на слобода на изразување, што вклучува и слобода на примање, барање и давање информации и идеи на службените јазици по сопствен избор без било какво попречување. Загарантирана е комуникацијата, а услугите и службените документи граѓанинот може да ги добива и на другиот службен јазик, покрај македонскиот. Во Општина **Куманово**, иако одредени заедници се застапени под 20% во вкупното население на Општината, сепак употребата на нивните јазици е уредена на општинско ниво. Со одлука на Советот на Општината се уредува употребата на српскиот и ромскиот јазик и нивните писма во работата на советот како јазик и писмо на кој зборуваат помалку од 20% од жителите на Општината Куманово, како и во други случаи пропишани со закон. На седниците на Советот на Општината Куманово, членовите на Советот, припадници на српската и ромската етничка заедница и другите етнички заедници, можат да го употребуваат мајчиниот јазик и писмо. Во Општина **Кичево**, иако турската заедница е под 20% од вкупното население на Општината, Советот на Општина Кичево на 27.06.2016 година ја прифати иницијативата на градоначалникот на Општина Кичево за донесување Нацрт-одлука за употреба на турскиот јазик во Општина Кичево. Во Општина **Долнени**, каде турската и босанската заедница се под 20% од вкупното население на Општината, со посебна одлука на Советот на Општина Долнени на 25.11.2005 година е овозможено користење на јазикот и писмото на заедниците кои се под 20%, односно турската и босанската заедница. **Важно е да се напомене дека во ЕЛС другиот службен јазик, покрај македонскиот јазик, не се користи самостојно туку паралелно со македонскиот јазик и неговото кирилско писмо.**

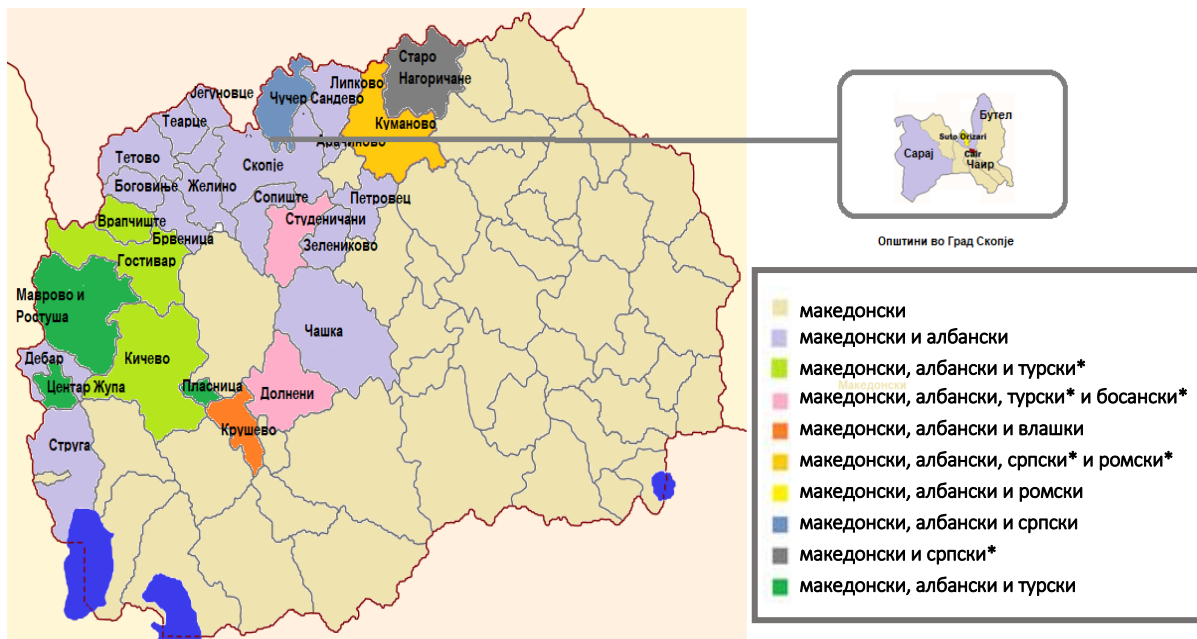
Табела 2: ЕЛС во кои се користат повеќе од еден службени јазици

ЕЛС	Службен јазик/јазик во употреба
Арачиново	македонски и албански
Боговиње	македонски и албански
Брвеница	македонски и албански
Врапчиште	македонски, албански и турски*
Гостивар	македонски, албански и турски*
Дебар	македонски и албански
Долнени	македонски, албански, турски* и босански*
Желино	македонски и албански
Зелениково	македонски и албански
Јегуновце	македонски и албански

Кичево ³³	македонски, албански и турски*
Крушево	македонски, албански и влашки*
Куманово	македонски, албански, српски* и ромски*
Липково	македонски и албански
Петровец	македонски и албански
Сопиште	македонски и албански
Струга	македонски и албански
Студеничани	македонски, албански, турски* и босански*
Теарце	македонски и албански
Тетово	македонски и албански
Чашка	македонски и албански
Чучер Сандево	македонски, албански и српски
Маврово и Ростуша	македонски и турски
Пласница	македонски и турски
Центар Жупа	македонски и турски
Старо Нагоричане	македонски и српски*
Град Скопје	македонски и албански
Општина во Град Скопје	Службен јазик/јазик во употреба
Бутел	македонски и албански
Сарај	македонски и албански
Чаир	македонски, албански и турски*
Шуто Оризари	македонски, албански и ромски

(*) = Јазичи воведени со одлука на Советот на Општината (за заедници помали од 20%)

Мапа 1: Јазичен пејзаж на Република Македонија³⁴

(*) Јазик воведен со одлука на Советот на Општината за заедници помали од 20% во таа ЕЛС

³³ Поранешните општини Зајас, Вранештица, Другово и Осломеј беа соединети во единствена единица на локалната самоуправа, односно Општина Кичево во 2013 година

³⁴ Мапата е превземена од компаративниот преглед, „Јазичната политика во Швајцарската Конфедерација и во Република Македонија“, Парламентарен институт, Собрание на Република Македонија, Ева Јованова, Скопје, 2017

IV. СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЈАЗИЧНИТЕ ПОЛИТИКИ ВО ОДНОС НА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20%

Во Македонија е овозможена службена употреба на јазици (кои не се службени на национално ниво) во некои ЕЛС, како и во некои специфични области од државните надлежности, како на пример: емитувањето (радиодифузната дејност) и образованието. Оттука, во следните потпоглавја е опишана состојбата во однос на спроведувањето на политиката за застапеност на јазиците на заедниците кои сочинуваат помалку од 20% на централно ниво во: ЕЛС, електронските и печатените медиуми, како и образованието.

IV.1 СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ЗАСТАПЕНОСТ НА ЈАЗИЦИТЕ НА ПОМАЛУБРОЈНИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО ЕЛС

Истражувањето спроведено од Институт за демократија СОЦИЕТАС ЦИВИЛИС (ИДСЦС) во 2014 година, преку доставување прашалници до 17 ЕЛС и одговорени од нивни официјални лица укажува на следните наоди³⁵:

- Употребата на немнозинските јазици е најдоследно имплементирана во **Советите на ЕЛС** и при **пишувањето на таблите на зградите и имотот на ЕЛС**;
- **Комуникацијата меѓу граѓаните и ЕЛС, како и граѓаните и јавните претпријатија** на немнозинските јазици е помалку развиена, особено во однос на „помалите“ заедници (оние кои сочинуваат помалку од 20% од населените во соодветната ЕЛС), односно во најголем дел од случаите комуникацијата не е овозможена на тие јазици, иако се службени во ЕЛС. Општина Гостивар е позитивен пример, односно јавните претпријатија во надлежност на Општината ги користат сите три јазици (македонски, албански и турски*) во комуникација со граѓаните. Сметките за комуналии, на пример, можат да бидат доставени до граѓаните на сите три јазици;
- Во однос на **спроведување на процесот на пристап до информации од јавен карактер**, ЕЛС се разликуваат во практиките. Некои ЕЛС го спроведуваат овој процес на барем два јазици, додека други допуштаат барањата да се поднесат на еден јазик, меѓутоа одговорот се дава на друг. Помал број од „повеќејазичните“ ЕЛС го организираат овој процес само на македонски јазик.
- Ниту една ЕЛС **нема конкретна буџетска линија за јазична политика**, а трошоците не се пресметуваат систематски.
- **Пишаната комуникација** е најчесто овозможена на два службени јазици, на македонски како и на јазикот на најголемата немнозинска заедница во ЕЛС, а **усната комуникација** меѓу граѓаните и ЕЛС е ретко систематски спроведена, најчесто комуникацијата се спроведува на јазикот кој го говори службеникот, а не граѓанинот.
- Поголемите ЕЛС вработуваат професионален персонал за преводи и толкувања, додека помалите ретко го прават тоа, а некогаш преведувачките активности се спроведуваат од веќе постоечкиот персонал кој не е специјализиран за преводи.

³⁵ Јован Близнаковски, Локални јазични политики за немнозинските заедници, Институт за демократија Социетас Цивилис (ИДСЦС), 2014 <http://komz.mk/uploads/ljp-nemnozinski-zaednici-mkd.pdf> (пристапено на 28.12.2018)

IV.2. СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ЗАСТАПЕНОСТ НА ЈАЗИЦИТЕ НА ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20% ВО ЕЛЕКТРОНСКИТЕ И ПЕЧАТЕНИТЕ МЕДИУМИ

Според податоците на Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги на Република Македонија, во 2017 година, сите пет јазици на помалобројните заедници биле застапени на програмите на јавниот радиодифузен сервис³⁶.

Јавниот радиодифузен сервис МРТ - Втор програмски сервис емитува **телевизиска програма** на немнозинските заедници, односно програма на албански, турски, српски, ромски, влашки и босански јазик, на целата територија на Македонија. Програми на влашки, српски, босански и ромски јазик се емитуваат три пати неделно по 30 минути и секоја четврта недела по еден час. Програма на турски јазик се емитува секој ден во времетраење од 2,30 часа. Воедно, на државно ниво преку оператор на јавната електронска комуникациска мрежа ТВ „Шења“ Дооел Скопје се емитуваат програми на албански, турски и македонски јазик на цела територија на Македонија. На регионално и на локално ниво неколку радиодифузери емитуваат телевизиска програма на јазиците на помалобројните заедници.

Јавниот радиодифузен сервис Македонско Радио - Трет програмски сервис емитува **радио програма** на албански, турски, српски, ромски, влашки и босански јазик, на целата територија на Македонија. На регионално и на локално ниво неколку радиодифузери емитуваат радио програми на јазиците на помалобројните заедници.

Во однос на **печатените медиуми**, според податоците на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, во 2017 година на турски јазик биле издавани два весника (весниците „**Јени Балкан**“ и „**Заман**“), а на влашки јазик „Влашки збор“(Grailu Aramenscu)³⁷.

IV.3 СПРОВЕДУВАЊЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВОТО НА ОБРАЗОВАНИЕ НА МАЈЧИН ЈАЗИК КАЈ ЗАЕДНИЦИТЕ КОИ СОЧИНУВААТ ПОМАЛКУ ОД 20%

Правната рамка предвидува право на настава на јазик на заедниците помали од 20% во **основното и средното образование**, при што во училиштата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик³⁸. Зависно од степенот и видот на образовниот процес, правото на образование на припадниците на заедниците се остварува на различни нивоа:

- Право на образование и следење на наставата на мајчин јазик;
- Право на запознавање и учење на мајчиниот јазик;
- Право на следење на настава по избран предмет – Запознавање со јазикот и културата на заедницата.

³⁶ „Анализа на правото на употреба на јазикот, право на информирање на свој јазик преку електронските и печатените медиуми и право на употреба на симболи на припадниците на заедниците кои се помалку од 20 % во Република Македонија“, Агенција за остварување на правата на заедниците, Скопје, Октомври 2017, <http://aopz.gov.mk/wp-content/uploads/2018/05/АНАЛИЗА-употреба-на-јазик-и-симбол.pdf> (пристапено на 30.11.2018)

³⁷ Ibid

³⁸ Устав на Република Македонија, АМАНДМАН VIII („Службен весник на Република Македонија“ бр. 91, 20.11.2001)

Во 27 ЕЛС во 40 **основни училишта** се изучува **настава на турски наставен јазик** од кои во 15 училишта наставата е само од прво до петто одделение.

Редовна **настава на српски наставен јазик** се изведува во три основни училишта во три ЕЛС (Куманово, Старо Нагоричане и Чучер Сандево).

Од 2010 година се изведува експериментална **настава на босански јазик** во три ЕЛС за која има изготвени наставни програми од прво до деветто одделение во согласност со бројот на часови предвидени во наставната програма наменета за три училишта. Право на изучување **изборен предмет „Јазик и Култура на Босанците“** од трето до деветто одделение е овозможено во 7 основни училишта во 4 ЕЛС (Долнени, Крушево, Студеничани и Чаир).

Изборен предмет „Јазик и култура на Ромите“ се изучува од трето до деветто одделение во 13 основни училишта во 6 ЕЛС.

Власите имаат право на **изборен предмет „Јазик и култура на власите“** од трето до деветто одделение во 11 основни училишта во 4 ЕЛС.

Оттука, во основното образование, на Босанците, Власите и Ромите им е овозможено јазикот на заедницата да го изучуваат од трето по еден час, а од четврто до деветто одделение по два часа неделно. На српската и турската заедница им е овозможено преку редовна настава да го изучуваат мајчиниот јазик и истите немаат право на изборно изучување³⁹.

Редовна **настава на турски наставен јазик во средно гимназиско и средно стручно образование** се спроведува во 8 ЕЛС во 13 училишта⁴⁰.

Што се однесува до изучувањето на јазиците на помалобројните етнички заедници во **високото образование**, на Филолошкиот факултет во Скопје долги години постојат посебни катедри за турски јазик и книжевност и за српски јазик и книжевност. Од академската 2010/11 година за првпат ромскиот јазик и култура е воведен како изборен предмет на Филолошкиот факултет во Скопје. Влашкиот јазик веќе неколку години се изучува како изборен предмет на Педагошкиот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип како изборен предмет во трет семестар за две студиски програми - предучилишно воспитување и одделенска настава. На Педагошкиот факултет во Скопје наставата на студиските групи за одделенска настава и за предучилишно воспитание се изведува на турски наставен јазик⁴¹.

Изработиле: Ева Јованова
Есељ Лукрис

Одобрила и Фани Коровешовска
согласна :

Раководител на Парламентарниот институт,

м-р Златко Атанасов

³⁹ „Анализа за состојбите во воспитно-образовниот систем на учениците припадници на заедниците во Република Македонија“, октомври, 2017, Скопје, Агенција за заштита на правата на заедниците, <http://aopz.gov.mk/wp-content/uploads/2018/05/АНАЛИЗА-за-образование.pdf> (пристапено на 3.12.2018)

⁴⁰ Ibid

⁴¹ Ibid

ЛИСТА НА ИЗВОРИ

1. Устав на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 91, 20.11.2001)
2. Попис на населението, домаќинствата и становите, 2002 година, Државен завод за статистика на Република Македонија <http://www.stat.gov.mk/PrikaziPublikacija.aspx?id=54&rbr=211>
3. Закон за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и во единиците на локалната самоуправа („Службен весник на Република Македонија“ бр.101/2008 и 100/2011) <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/DE07B4F6DDDFBE948A0DFE2CFF240F02C.pdf>
4. Закон за употреба на јазиците („Службен весник на Република Македонија“ бр.: 7/2019, 14.1.2019)
5. Законот за личната карта („Службен весник на Република Македонија“ број 8/95, 38/02,16/04,12/05, 19/07,10/10, 51/11,13/1,166/12,154/15, 55/16)
6. Законот за патните исправи на државјаните на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 67/92, 20/03,46/04,19/07, број 84/08,51/11,135/11,154/15, 55/16)
7. Закон за основното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/08)
8. Закон за средното образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016 и 67/2017)
9. Јован Близнаковски, Локални јазични политики за немнозинските заедници, Институт за демократија Социетас Цивилис (ИДСЦС), 2014 <http://komz.mk/uploads/ljp-nemnozinski-zaednici-mkd.pdf>
10. Eva Jovanova, Language Policy in the Swiss Confederation and in the Republic of Macedonia, comparative overview, Parliamentary Institute, Assembly of the Republic of Macedonia, Skopje, October 2017
11. Анализа на правото на употреба на јазикот, право на информирање на свој јазик преку електронските и печатените медиуми и право на употреба на симболи на припадниците на заедниците кои се помалку од 20 % во Република Македонија, Агенција за остварување на правата на заедниците, Скопје, октомври 2017, <http://aopz.gov.mk/wp-content/uploads/2018/05/АНАЛИЗА-употреба-на-јазик-и-симбол.pdf>
12. Анализа за состојбите во воспитно-образовниот систем на учениците припадници на заедниците во Република Македонија, октомври, 2017, Скопје, Агенција за заштита на правата на заедниците, <http://aopz.gov.mk/wp-content/uploads/2018/05/АНАЛИЗА-за-образование.pdf>

